

Een bezoekje langs de restanten van de Gambierfabriek.

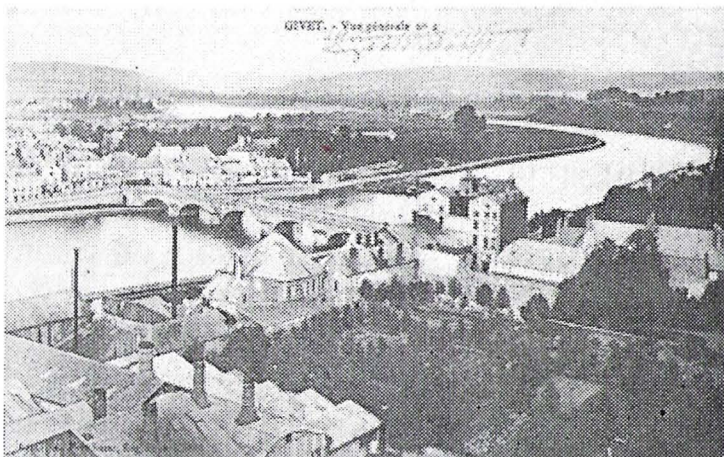
Arthur van Esveld

Afgelopen zomer waren wij op vakantie in de buurt van Givet. Uiteraard zijn we naar dit Noord-Franse plaatsje gereden om de restanten van de Gambier pijpenfabriek te bekijken. Graag wil ik een beeld schetsen wat er nog over is van de panden van deze eens zo belangrijke pijpenfabriek.

Historie Gambier in het kort.

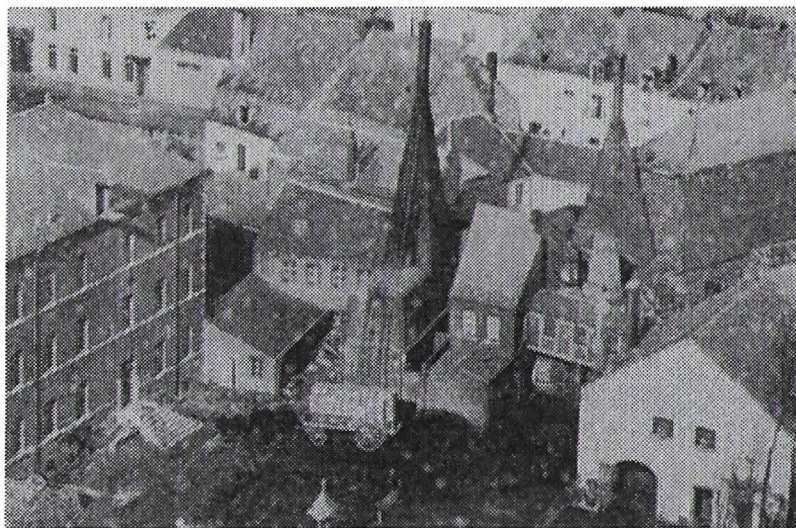
Het jaar 1780 wordt beschouwd als het oprichtingsjaar van de firma Gambier in Givet. De grondlegger, Jean Gambier, komt van oorsprong uit de omgeving van Dieppe. Het is mogelijk dat hij in deze omgeving het vak van pijpenmaker al geleerd had. In de omgeving van Dieppe waren voor 1780 al verschillende pijpenmakerijen gevestigd. Zo was bijvoorbeeld het bedrijf van Thomas Fiolet in Saint Omer al in 1765 begonnen. Jean Gambier woonde voordat hij zich in Givet vestigde al in Revin, niet ver van Givet. De reden om in Givet een pijpenmakerij te vestigen lag voor de hand. In de omgeving werd klei van zeer goede kwaliteit gewonnen. Zo werd een jaar voor de oprichting van de pijpenmakerij van Gambier in Niverlée een nieuwe mijn geopend waar Jean Gambier zijn klei ging betrekken. Verder was het mogelijk om pijpen en grondstoffen gemakkelijk te transporteren via de nabij gelegen rivieren Maas en Houille. Het bedrijf van Gambier is begonnen op het terrein aan de voet van de Mont d'Hauris gelegen tussen de toenmalige Rue St.Grégoire (huidige Rue Jules Gilbert), Rue Royale (huidige Rue Oger), Rue Gomérée (huidige Rue Estivant) en de Rue des Soupirs (huidige Rue Bouzy).

Over de vorm van het oorspronkelijke bedrijf is helaas niet veel bekend. Het woonhuis en de bijgelegen of inpandige werkplaats waren waarschijnlijk aan de Rue des Soupirs of aan de Rue Royale gelegen. Zoals bij de meeste Franse bedrijven aan het einde van de 18^e eeuw bestond de productie voornamelijk uit pijpen die gemaakt werden naar

Givet aan het einde van de 19^e eeuw

Hollandse modellen die in die tijd erg in trek waren. De keuze van Gambier om zich in Givet te vestigen en de goede kwaliteit van zijn producten moeten er toe bijgedragen hebben dat zijn bedrijf naam verwierf en verder uit kon groeien. Na overname van de zeer nabij gelegen fabriek van Blanc-Garin rond 1866 werd een belangrijke concurrent uitgeschakeld en kon het bedrijf verder uitgebreid worden in de richting van de Maas. In de oude panden van Blanc-Garin gaat Gambier pijpenpotten vervaardigen. Later gaat de productie van aardewerk steeds belangrijker worden. Verderop langs de Rue de Soupirs wordt de nieuwe aardewerkfabriek in gebruik genomen, Deze afdeling richt zich op de vervaardiging van vuurvaste stenen en tegels. In eerste instantie voor eigen gebruik bij de ovens en pijpenpotten, later bleek dat er een goede afzet voor deze producten mogelijk was. Omstreeks 1890 heeft Gambier zich ook toegelegd op de vervaardiging van geglazuurde wandtegels. Deze producten worden gaandeweg steeds belangrijker voor Gambier. Er worden aparte productieruimtes en ovens bijgebouwd om aan de toenemende vraag naar keramiek van Gambier te voldoen. Het complex loopt door tot aan de Quai Rancennes aan de Maas.

Afbeelding 1.

Afbeelding 2.

Ik wil aan de hand van twee foto's laten zien wat er tot voor kort nog te zien was van het plein achter de fabriekspoort met de omliggende gebouwen van de pijpenmakerij.

De foto in **afbeelding 1** toont de situatie van rond 1890 waarbij de pijpenmakerij volop in werking was.

De foto in **afbeelding 2** is genomen in de zomer van 2007.

De laatste jaren is er veel veranderd en afgebroken rond deze gebouwen en waarschijnlijk zal er binnen enkele jaren weinig meer van over zijn. Helaas ziet de gemeente Givet er weinig in om nog iets te behouden van dit eens zo beroemde bedrijf. Pogingen van Denis Declef, zoon van de in 2007 overleden verzamelaar Guy Declef, om een grote collectie kleipijpen uit Givet onder te brengen in een pand liepen op niets uit.

Op beide foto's zien we aan de linkerkant een stuk van de "usine neuve", een groot, drie verdiepingen tellend gebouw dat rond 1870 gebouwd is. In die tijd had de pijpenmakerij van Gambier zijn grootste omvang bereikt. Gelukkig is dit gebouw behouden gebleven daar er na sluiting van de pijpenmakerij eerst een pantoffelfabriek in geïnstalleerd is geweest en later een middelbare school, het "Lycee Vauban". Het losstaande gebouw midden op het terrein is met wat kleine aanpassingen intact gebleven tot 2007. Volgens zeggen was de functie van dit gebouw de opslag van klei. In de linker onderhoek van de tweede foto zien we een stuk van het gebouw dat rechts van de fabriekspoort gesitueerd was en de functie van conciërgewoning had. De laatste portier van Gambier die in dit huis heeft gewoond was Edouard Fraucourt, de familie van deze man had nog een pijp in bezit met in rood emaille zijn naam op de steel. (bron: Guy Declef, Givet †) Dit gebouw is op dit moment nog steeds te zien maar is in slechte staat, deuren en ramen zijn dichtgemetseld en het zal waarschijnlijk niet lang duren voordat ook dit pand gesloopt wordt. Aan de achterzijde van het voormalige fabriekspein waren, zoals duidelijk op de bovenste foto te zien is, de oudere gebouwen en de ovens gesitueerd. De ovens moeten al snel nadat ze buiten gebruik raakten gesloopt zijn. Van de tegen de ovens aangelegde panden, uit de beginperiode van het bedrijf, zijn er nog een aantal intact. De half ingestorte gebouwtjes tegen het schuin geplaatste gebouw zijn inmiddels weg. Het schuingeplaatste gebouw dat ooit dichtbij de ovens heeft gestaan staat op dit moment met dichtgemetselde ramen en deuren te wachten op sloop. Dit gebouw is na ingebruikname van de nieuwe fabriek gebruikt als emailleerafdeling en is een stuk ouder dan het grote fabrieksgebouw. Mogelijk gaat het hier om de voormalige pijpenfabriek voordat de nieuwe fabriek er was. Het terrein is vele jaren in

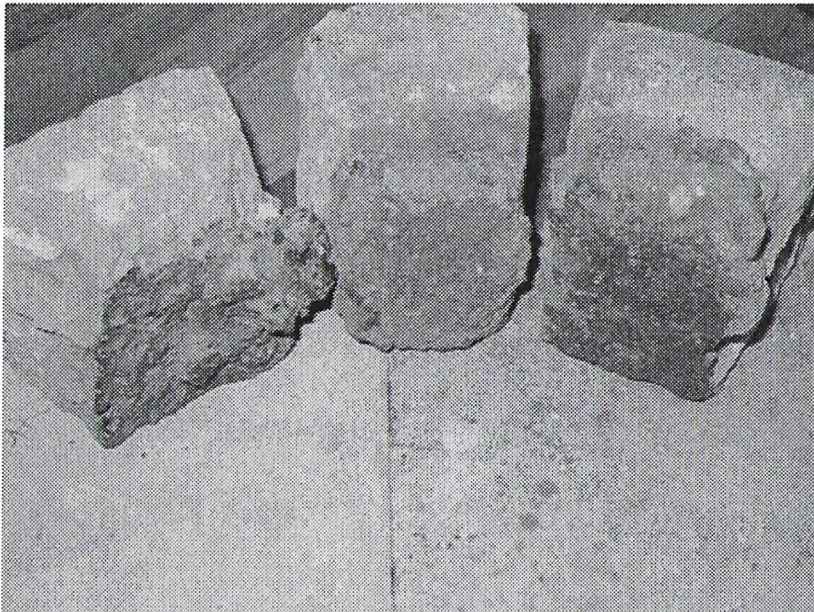
bezit geweest van de gemeente Givet en toegang was verboden. In de zomer van 2007 is de toegangspoort afgebroken en is er ruimte gemaakt op het voormalige plein om dit geschikt te maken als parkeerplaats voor bezoekers van het Lycée Vauban. De oude kleiopslag en de half ingestorte gebouwtjes op het achterterrein zijn weggehaald. Er zijn door een plaatselijke verzamelaar opgravingen gedaan die weliswaar veel materiaal opleverden, maar helaas is er niets van vastgelegd. Opmerkelijk was de vondst van een agaatsteen. De dieper gelegen lagen, die mogelijk vroeg materiaal bevatten, zijn hierbij onaangeroerd gebleven. Na twee weken graven is een dikke laag sintels aangebracht zodat een onderzoek niet meer mogelijk is.

Foto van een stortlaag die in de zomer van 2007 onderzocht is op het terrein.

Afgelopen zomer was ik in de gelegenheid om bij het gebouw op het achterterrein een berg puin na te kijken die tot mijn verrassing nog een paar interessante dingen opleverde.

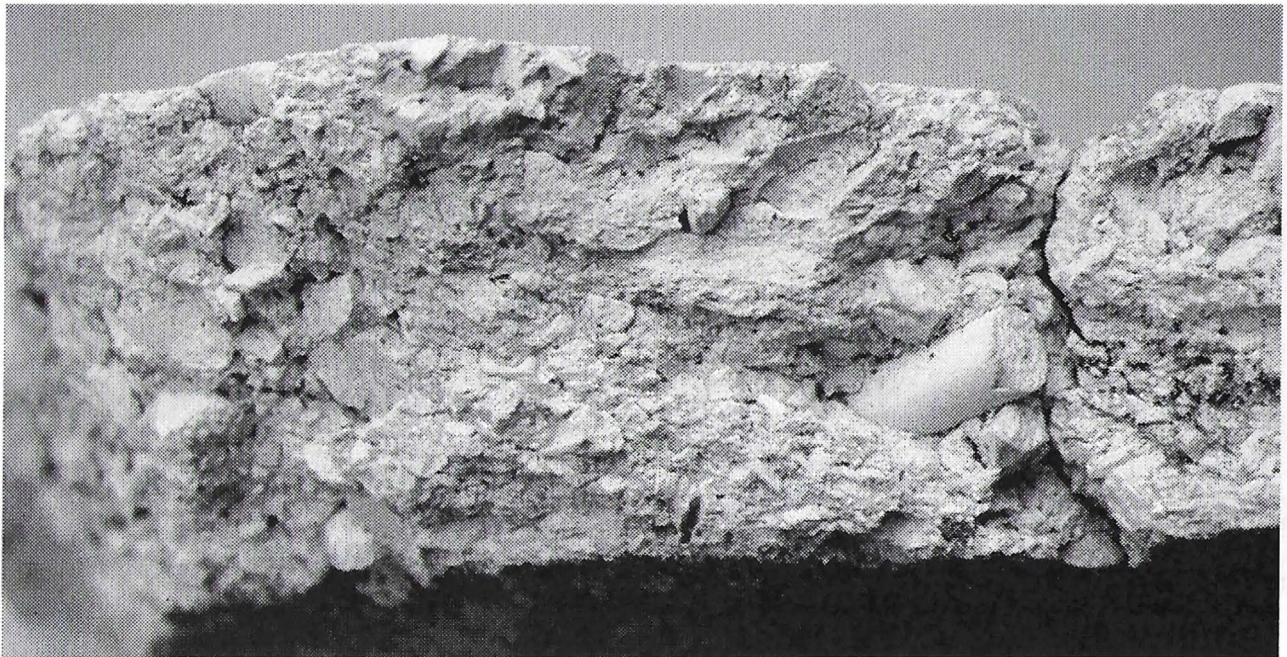
Ik kon een aantal ovenstenen terugvinden (*zie afbeelding 3*). Het gaat om taps gevormde stenen van gele klei die aan de binnenzijde door de hoge temperaturen een glasachtige laag hebben. Het is moeilijk om te zeggen of de stenen afkomstig zijn van de pijpenovens of van de emailleeroven. Tevens heb ik een aantal vuurvaste tegels gevonden die waarschijnlijk op de bodem van een oven hebben gezeten. Deze tegels zijn door Gambier zelf gemaakt, op het breukvlak van een paar kapotte plavuizen is te zien dat gemalen pijpenfragmenten door de klei gemengd zijn. De grootste verrassing echter was een metalen deur van 25 x 44 cm met scharnier en vergrendeling, die vermoedelijk voor een inspectiegat van een der ovens heeft gezeten (*zie afbeelding 4*).

Afbeelding 3.

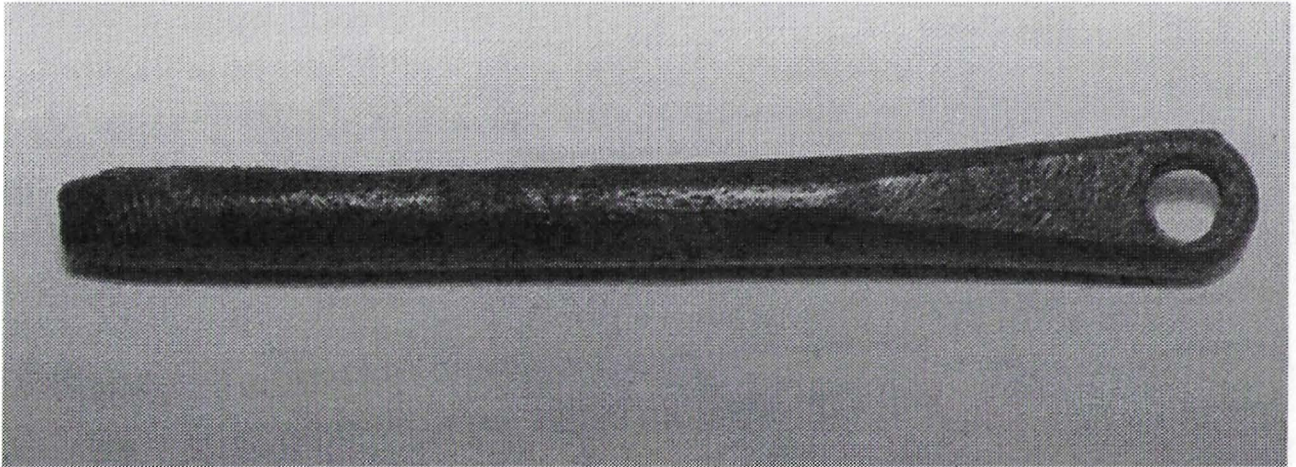
Afbeelding 4.

Breukvlak van een vuurvaste tegel met pijpfragmenten

Naast deze recente vondsten wil ik nog een oudere vondst vermelden. In de jaren '70 en '80 is er net buiten Givet veelvuldig door meerdere verzamelaars in daar gestorte grond gegraven die afkomstig was van het fabrieksterrein. Naast zeer veel pijpenmateriaal uit verschillende periodes zijn ook hier een aantal opvallende vondsten gedaan. Het is mij bekend dat er een aantal koperen intaglio steelstempels zijn gevonden, zelf heb ik tot twee keer toe een hielmerkstempel gevonden (**zie afbeelding 5**). Het ging in beide gevallen om een koperen staafje van 6,5 cm lengte met een oogje. Door dit oogje kon een koordje gehaald worden zodat het gereedschap aan bijvoorbeeld de broekriem geknoopt kon worden en altijd bij de hand was. Op het uiteinde is het merkje in reliëf te zien. In het ene geval was het merk JG, in het andere geval een minder gebruikt merk: de gekroonde 17. Dit merk is op een beperkt aantal modellen gezet waaronder een aantal "Belges" en de "Mousselines" met vormnummer 1471.

Bij deze stempels is een handigheid aangebracht die ervoor zorgde dat het merkje altijd op dezelfde manier op de hiel gezet kon worden. De bovenzijde van het staafje is afgeplat en geschikt om de duim op te leggen. Wanneer men op deze wijze het stempeltje hanteert wordt voorkomen dat het stempel scheef of ondersteboven op de hiel gezet wordt.

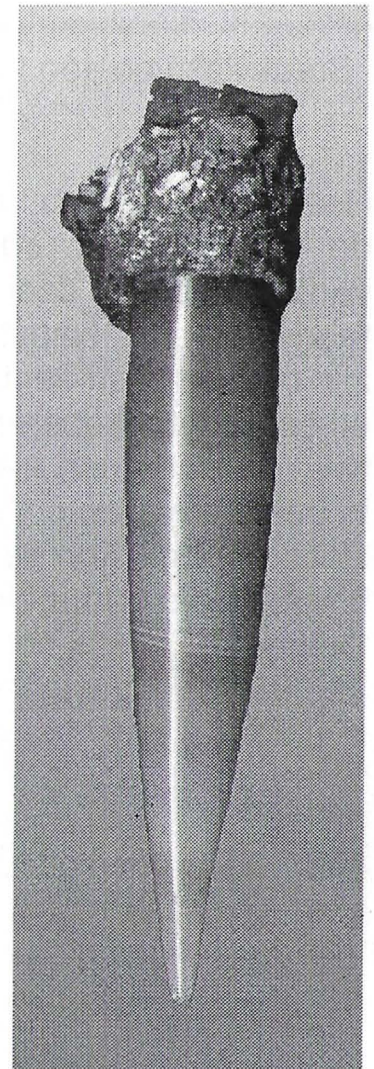

Afbeelding 5.

Het is erg jammer dat er nooit een grootschalig archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden op het voormalige fabrieksterrein. Gelukkig zijn er door vele verzamelaars de nodige vondsten uit de grond gehaald die een stukje vertellen over deze unieke pijpenfabriek.

Geraadpleegde bronnen:

Les pipes en terre de Givet, Guy Declaf - 1987
De historie van de Gambierfabriek, Pijpelijntjes, Don
Duco - 1980

Afbeelding 6.